

Alkotmányosság a társadalompolitika korában

Hozzászólás Zétényi Zsolt *A magyar örökkévalósági klauzula: az állami és nemzeti függetlenség* című írásához

Zétényi Zsolt írását olvasva az emberben a tisztelettel adózás érzése támad mindazon erőfeszítésekért, amelyekkel ő mint jogász és politikus, valamint számos további jogász és politikus társa a magyar alkotmányossághoz közelíteni szándékozik korunkban. A magyar közélet erőfeszítéseit a világot átrendező folyamatok csak még aktuálisabbá teszik. Ennek az aktualitásnak mibenlétét mutatja be Zétényi Zsolt *A magyar örökkévalósági klauzula: az állami és nemzeti függetlenség* című írása (Hitel, 2023. március).

A tét rendkívül nagy és a jelenkori erőfeszítések nem halaszthatók későbbre.

Mit lehet ehhez hozzátenni laikusként (közgazdasági és műszaki végzettséggel, az alkotmányosságról szólva megszokott, illetve általánosságban elvárt szakjogászai és politikusi háttér nélkül)? A laikus, aki mégis érdeklődik, megpróbál tájékozódni.

Egyáltalán mi az alkotmány? Hamar szembetalálja magát az érdeklődő a kartális és organikus alkotmánytípusok megkülönböztetésével, és a különbséggel megismerkedve a megállapítással, hogy a magyar alkotmányos hagyomány ezer évet alapul véve organikus típushoz sorolható be annál is inkább, mert a kartális típus kialakulása a 234 évvel ezelőtti francia forradalomhoz köthető, aminek híre nem volt az ezer év megelőző 766 évében. A kartális alkotmányok típusához sorolható 2011-es alaptörvény mintegy huszárvágással több helyen jogforrásként hivatkozik a történelmi alkotmányosság sarkalatos törvényeire, tehát a 234 éves alakzat gyökereit esetünkben 766 évvel korábbra lemélyeszi.

Van azonban egy másik megközelítési mód, amely abból indul ki, hogy lényegében, logikailag mi a különbség a kartális alkotmány és az organikus alkotmány között? Mert ha lényegi műfaji különbség nincsen közöttük, akkor nem sokat lehet hozzátenni Zétényi Zsolt elemzéséhez. Ha azonban megadható a lényegi különbség, akkor egy másik elemzésre is lehetőség adódik.

FÁY ÁRPÁD (1952) műszaki üzemmérnök, pénzügy szakos közgazdász, az 1980–86 között MTA-MKKE VKCS volt munkatársa, 2000-től az Alkotmányossági Műhely és Fórum egyesület alapítója, szervezője.

Kezdve azzal, hogy az organikus alkotmány minősítést az alkotmányos fogalmak, képzetek nyelvi sajátosságaira szokásos értelmezni, mint például a koronát alkotó tagok és fő (római kori mintákat idézve a szóhasználatra), a Szent Korona élő személy, amit nyilvánvalóan költői, metaforikus szóhasználatnak tekintenek minden logikai-filozófiai sajátosság nélkül stb. Felmerül tehát a kérdés: van-e érdemleges tartalom a magyar alkotmányos hagyomány néhány kulcsfogalma mögött, amelyekre tekintettel erőteljes funkcionális különbség jelölhető meg az Európában és szerte a világon ma általános kartális és a magyarságra jellemző organikus alkotmánytípusok között? Hogy milyen más organikus alkotmányok lehettek fel a világon a miénken kívül, az a különbség meghatározásában nem lényeges.

Mi is a Szent Korona-tan? E szó, hogy tan, komolyan véve egyaránt jelent tudományt és nemzedékről nemzedékre átadandó elméleti ismereteket, eszmei alapokat. Sokszor a Szent Korona-tant konstans évezredes ismeretköteggként emlegetik, pedig jól megkülönböztethető kialakulásának három fázisa.

Az első az *Intelmek*ben szereplő „elvek alkotják a koronát” megállapítás. Ez egy elvi, általános megjegyzés, nem tartalmaz konkrétumokat, hogy milyen elvek (később a szövegben sorra kerülnek egyes elvek, de a korona mibenlétének általános meghatározása ebben a rövid megjegyzésben olvasható). Ez a rövid, tömör megállapítás tekinthető a Szent Korona-tan egy mondatos megalapozásának.

A következő fázis a Tripartitum, amelyben Werbőczy nemcsak összegyűjtött törvényeket rendezett áttekinthetővé (támaszkodva a Mátyás király által elindított előzményekre), hanem elvi meghatározását is igyekezett adni a korona és a tagok meg a fő viszonyának. Ezzel az *Intelmek* egy mondatától eljutottunk a Szent Korona-tan tételes megalapozásáig. Werbőczy korának eszmeiséget formáló, átrendező folyamataiban a reformáció Bibliát nemzeti nyelvre lefordító és ezáltal egyre szélesebb körben értelmező hevületével rokon módon próbál elméletileg, elemzően beletekinteni a Szent Korona fogalomkörébe, fogalmi rendszerébe (bár politikailag heves ellenzője volt az egyházszakadásnak).

A harmadik fázis volt Timon Ákos tevékenysége, aki már a magyar jogi hagyományok, jogi gondolkodás teljesebb körű elemzésére törekedett, annak a nyugat-európaiktól elütő sajátosságait próbálta rendszerbe foglalni, értelmezni és ezáltal fennmaradását elősegíteni (főleg, de nem kizárólag a nemzeti önállóság védelmében). Módszertanilag nem sok elődje volt (Concha Győző, Hajnik Imre inkább idősb kortársnak tekinthetők, akik Timon Ákos munkájának egy-egy szegmensben lehettek inspirálói). Timon Ákos egy alkalmas intervallumban, utólag mondható, hogy átmeneti állapotban fogalmazta meg elméletét, a Szent Korona tan-aktuális változatáról. Őt követően a két világháború között, Trianon után, az évtizedenként jelentősen átrendeződő politikai kihívások közt nem folytatódott a Szent Korona-tan egészének fejlesztése. Inkább morzsák, különálló, olykor évtized múltán azonos szerző tanulmányaiban is ellentmondó tézisek láttak napvilágot (azon az alapon, hogy a történelmi alkotmányra hivatkozás politikailag legitimálónak volt elfogadva).

Tehát ha Szent Korona-tan kérdése merül fel most a 21. század elején, akkor ez nem visszaemlékezés kérdése, nem valami levéltári kutatómunka függvénye, hanem nagyrészt olyan jelenkori alkotó erőfeszítést igényel, amely a magyar alkotmányosságnak a természetjoghhoz illeszkedő elveit felszínre hozva próbál választ keresni-kínálni korunk alkotmányos dilemmáira.

Például arra, hogy a Szent Korona mint a hatalom kizárólagos forrása hogyan értelmezhető manapság (nem ráolvasással, hanem lényegét feltárva)?

Például, hogy ki és miként tekinthető az alkotmányosság alanyának? Milyen kritériumok szerint jelölhető meg az alkotmányosság alanyainak köre?

Például, hogy az alkotmányos társadalompolitikán mi értendő? Hiszen nyilvánvaló konfliktus keletkezhet alkotmányos elvek és társadalompolitikai megoldások között.

A példák hosszan sorolhatók.

Eljuthatunk olyan általánosságokig, mint a természetjog és a tételes jog különbsége, a természetjog érvényesülése a modern korban. Erős összefüggés rajzolódik ki a természetjog és az organikus alkotmány, illetve a tételes jog és a kartális alkotmány (alaptörvény) intézménye, típusa között. A kizárólag, de legalábbis lényegében a tételes joghoz kötött kartális alkotmány (alaptörvény) az irodalomban nem hiába társul a falanszter, a tömegtársadalom, az elidegenedés stb. jelenségek, megoldások köréhez.

Ellenben az organikus történelmi alkotmány lényegét tekintve elszakíthatatlan a természetjogtól, amit a személy fogalmának hangsúlyozása is jelez (mind a Szent Korona-tag szuverén személy egyéneket illetően, mind magát a szuverén személyek közösségeként megragadható nemzetet jelölő szentkorona élő személy mivoltát illetően).

Ha az 1848-as változásokat tekinthetjük úgy, hogy mindenkire, aki a politikai választásokon részt vehet, kiterjeszhető a Szent Korona tagság – akkor igen szorító a kérdés, hogy ez a kiterjesztés miként érinti a Szent Korona tagsági minőséget. Mindez a kérdés nem idejétmúlttá vált korunkra, hanem éppen fordítva, kijelöli a tényleges alkotmányosság eszmei megragadhatóságának feladatát, mint a tényleges alkotmányosság egyik feltételét.

Azonban egyúttal olyan filozófiai (lételméleti-ismeretelméleti) kérdések merülnek fel például a személy fogalmát értelmezve, amelyek nyilvánvalóan nem részei a jogrendnek (főleg nem a mai pozitív szellemiség jogértelmezését alapul véve). A jogrend a regnáló hatalom által módosítható. Ha természetjogi elemeket, hagyományozott identitáselemeket is tartalmazó intézményekről van szó (mint pl. a Szent Korona), és hozzá kapcsolódó elvi tételekről (amint hogy a szentkoronához való viszonyukat a tagok nem változtathatják meg), akkor az organikus alkotmány kérdése nyilvánvalóan nem kezelhető teljes egészében, illetve lényegét tekintve a jogrendszer részeként.

Az ismeretelméleti alapokat sok tekintetben máig hatóan a görög filozófia alapozta meg. Azóta ismeretes a potencia és az aktus különbségtevése (lehetőség és megvalósult tény). Ez a szempont mintha felszívódott volna jelenkori

érvelési módszerekben (bár ott van, nem tűnt el, csak elbizonytalanodott). Az ideák elvi, potencia jellegűek. Vagy érvényesülnek, vagy nem a gyakorlatban (az árnyékvilágban). A 20. században már az ideák (lehetőségek) és a megvalósulás viszonyában a logikai visszacsatolás felismerése, leírása, formális logikai megjelenítése és szabályozó körökben való tervezett alkalmazása a korunkat meghatározó egyik (informatikai) újdonság.

A Szent Korona-tan mindenképpen az ideák világába tartozik. Az alaptörvény mindenképpen valamiféle tárgyasulásnak tekintendő, amelynek viszonyítása az ideákhoz az alkotmányos gondolkodás egyik örök feladata. Az egységbe fogalmazott, foglalt alaptörvény visszahivatkozása korábbi sarkalatos törvényekre, okmányokra nem más, mint az alkotmányos szellemiség korábbi tárgyasult lenyomataira való hivatkozás.

Az alkotmány a nemzet államalkotó akarata. A magyar organikus alkotmány meghatározása még tovább pontosítható, de ami ebből a rövid változathból kitűnik, az alany a nemzet, az élő nemzeti közösség, amelyet az élő személy szentkorona jelenít meg (mint Isten után a legfőbb szuverén a magyar nemzet állama számára). Az állam tehát mint jogi személy nem azonos az élő szuverén személy Szent Koronával (a nemzettel), hanem annak önirányító eszköze.

A nemzet, az élő nemzeti közösség pedig a szuverén személy egyének közössége. Lényeges ez a hagyományainkkal pontosan megegyező meghatározás, mert ezáltal a nemzet létének egyik feltétele, tagjai szuverén személy mivoltának tekintetbe vétele, a személy mivolt kiteljesítésében való érdekelt-sége. És mivel a jogi személy állam a természetes közösségi személy Szent Korona eszköze, tulajdona, ezért a Szent Korona tulajdonát képező államnak is elsődleges kötelessége a nemzeti lét fenntartása érdekében a nemzet tagjai szuverén személy mivoltának kiteljesedését támogató feltételek lehető biztosítása.

Tulajdonképpen a napjainkban divatos kifejezéssel élve az alkotmányosság egyik intézményes biztosítója, feltétele kéne legyen a személyi lét alkotmányos-sági feltételeinek (lehetőségeinek) portfóliója. A portfólióban szereplő lehetőségekben az egyén válogathasson, hogy személy mivoltának kiteljesítése érdekében mire törekedjen támaszkodni, mit törekedjen elérni mind anyagi, mind egyéb tekintetben.

Hogy ez mind elérhetetlen légvár volna? Ó, nem. Már e lehetőségek ideájának megfogalmazása is mindenképpen átformálná szemléletünket még olyan tekintetben is, hogy a természeti és társadalmi erőforrások végső soron kinek a tulajdonát képezhetik? Természetjogi elveket alapul véve?! Eljutunk a közösségi tulajdonlás és egyéni birtoklás rendszeréig. Hogy ez nem divat a mai világban? Nem, ha mást mutató példákat emelünk ki. De találhatunk számos olyan példát is a világban, ahol például a gyarmatokon bevezetett természeti erőforrások magántulajdonát, illetve idegen tulajdonát nem engedik meg (vagy explicit kijelentett módon vagy közvetett, de egyértelműen érvényesített módon).

Ha még ideáink sincsenek, akkor olyanok vagyunk, mint azok a római hajósok, akiknek semmilyen szél nem kedvez, ha nem tudják, melyik kikötőbe tartanak (Seneca). Nekünk ráadásul az idea szintjén van hagyományozott, a természetjogi evidenciákat, elveket ismerő, a nemzetet ezer éven át fenntartó, mai szóval alkotmányos identitásunk és annak megfelelő hagyományunk, sőt Szent Korona-tanban kifejezhető elvrendszerünk.

Hogy mindez Zétényi Zsolt ellenében való érvelés lenne? Nem gondolom. Írását olvasva egy logikusabb, a jogrendi szokásokat kevésbé illetékesnek tekintő gondolkodási irány bemutatására törekedtem. Mert megint aktuális időszak van a Szent Korona-tan mint elvrendszer tovább fogalmazására.

<http://www.alkotmanyossagi-muhely.hu/>

Kalocsai Enikő: Mozgásban, 2022 (akril, vászon, 100×70 cm)

